

BALTARUSIAI LIETUVOS VALSTYBĖS TARYBOJE 1918–1920 METAIS

DR. TOMASZ BŁASZCZAK

Vytauto Didžiojo universiteto Česlovo Milošo centras
Vytautas Magnus University Czesław Miłosz Centre
Laisvės al. 53-418, LT-44309 Kaunas
El. paštas t.blaszczak@pmdf.vdu.lt

Santrauka

Straipsnyje atskleidžiamas ir analizuojamas baltarusių dalyvavimas Lietuvos Valstybės Tarybos darbe nuo jos įkūrimo iki veiklos pabaigos 1920 m. pavasarį. Analizė koncentruojama į baltarusių atstovų Taryboje veiklą nuo 1918 m. rudens. Išsamiai nagrinėjamos baltarusių atstovų įėjimo į Tarybos sudėtį aplinkybės, lietuvių ir baltarusių bendradarbiavimo sąlygos. Atkreipiamas dėmesys į tolesnius baltarusių frakcijos Taryboje darbus, pavienių jos narių veiklą ir politines pažiūras, į baltarusių ir lietuvių santykių raidą. Taip pat aptariamas baltarusių atstovų vaidmuo Lietuvos užsienio politikoje ir įtaka tarptautiniams santykiams.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos Taryba; Vilniaus baltarusių rada; baltarusių sekretoriatas; Lietuvos tautinės mažumos.

Įvadas

Baltarusių ir lietuvių santykiai Lietuvos Valstybės Tarybos (toliau – LVT) veikimo laikotarpiu ilgai buvo mažiau tyrinėtas tiek Lietuvos, tiek Baltarusijos istorijos epizodas. Tik po Česlovo Laurinavičiaus straipsnių,

pasirodžiusių XX a. 9 dešimtmetyje, galima kalbėti apie tokios problemos egzistavimą lietuvių istoriografijoje¹. Šią problematiką vėliau plėtojo Šarūnas Liekis² ir Edmundas Gimžauskas³. Minėti tyrinėtojai baltarusių ir lietuvių santykius analizavo plačiame – tiek Lietuvos valstybės genezės, tiek jos tarptautinių santykių – kontekste. Gilesnę baltarusių ir lietuvių santykių analizę pateikia E. Gimžauskas, tačiau baltarusių dalyvavimas LVT yra analizuojamas tik iki 1918 m. lapkričio mėn., vėliau yra akcentuojama Vyriausybės, Gudų reikalų ministerijos ir Baltarusių Liaudies Respublikos veikla. Labai trūksta Baltarusijos mokslininkų rimtesnių tyrimų šia tema – tai lemia kalbinis apribojimas.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti baltarusių dalyvavimą LVT nuo 1918 m. lapkričio 27 d. iki 1920 m. gegužės mėn., kai LVT veikė vadinamoji Baltarusių (Gudų)⁴ frakcija. Rengiant straipsnį panaudota archyvinė medžiaga, saugoma įvairiuose Lietuvos ir Baltarusijos archyvuose, remtasi publikuotais šaltiniais bei baltarusių ir lietuvių spauda.

Lietuvos Taryba ir baltarusių klausimas

Lietuvių ir baltarusių santykius iki 1917 m. vasaros galima apibūdinti kaip draugišką bendradarbiavimą, kuris pasibaigė žlugus buvusios Lie-

¹ Laurinavičius, Č. Dėl Lietuvos buržuazinės Laikiniosios vyriausybės politikos Lietuvos teritorijos klausimu 1918–1919 m. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. Serija A*. 1986, Nr. 4, p. 57–69; Laurinavičius, Č. Lietuvos buržuazinės vyriausybės politika valstybės rytinės sienos klausimu. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. Serija A*. 1989, Nr. 1, p. 115–127.

² Liekis, Š. Rytų Lietuva ir Baltarusija 1915–1923. *Lietuvos sienų raida*. Vilnius, 1997, t. 2, p. 353–384.

³ Gimžauskas, E. Dėl lietuvių ir gudų politinių siekių išsiskyrimo genezės I pasaulinio karo metais. *Lituanistica*. 1998, Nr. 4, p. 41–51; Gimžauskas, E. Kai kurios 1918 m. lapkričio 27 d. Lietuvių ir gudų politinio susitarimo aplinkybės (lietuvių ir gudų santykių raida 1917–1918 m.). *Lituanistica*. 1999, Nr. 4, p. 3–31; Gimžauskas, E. *Baltarusių veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2003.

⁴ Šiame tekste sąvokos baltarusiai ir gudai vartojamos lygiagrečiai.

tuvos Didžiosios Kunigaikštystės atkūrimo planams⁵. Nuo šio momento abiejų tautų atstovai savų tautinio vystymosi kelių ieškojo atskirai, o kai kur pradėjo ir konkuruoti, nes tiek lietuviams, tiek baltarusiams tuometinių politinių veiksmų centras buvo Vilnius. Tik 1917 m. pabaigoje baltarusių judėjime išryškėjo Minsko įtaka, nes ryšiams su vilniečiais trukdė fronto linija, o nuo 1918 m. vasario mėn. – ir vokiečių karinė administracija.

Lietuvos Tarybos (nuo 1918 m. liepos 11 d. – Lietuvos Valstybės Taryba) sukūrimas 1917 m. rudenį sukėlė baltarusių pasipriešinimą. Jau 1917 m. rugsėjo 19 d. Baltarusių tautinis komitetas Vilniuje protestavo prieš istorinės Lietuvos dalijimą, kuris, jų teigimu, ardė vientisą ekonominę erdvę į dvi dalis ir buvo pragaištingas visam regionui⁶. Netrukus baltarusiai nutarė sušaukti savo konferenciją, bet ilgą laiką tokiam sumanymui priešinosi vokiečių administracija.

Lietuvių konferencija Tarybai suteikė teisę kooptuoti į sudėtį naujus narius, ypač tautinių mažumų atstovus. Jų skaičius neturėjo būti didesnis nei ketvirtadalis visos Tarybos sudėties. Mažumų atstovai turėjo „solidarizuotis su priimtuojų Lietuvos nepriklausomybės obalsiu, nebūti susitepę priešinga Lietuvai akcija ir kad suprastų lietuvių kalbą“⁷. Šiam tikslui buvo sudaryta speciali Tarybos komisija, į kurią įėjo Steponas Kairys, Aleksandras Stulginskis ir Jonas Vileišis. Kadangi lenkai Tarybos atsidarimą visiškai ignoravo, o žydams atsiskyrimas nuo Rusijos tuo metu buvo nepriimtinas, vienintelė tautinė mažuma, su kuria galima derėtis, buvo baltarusiai.

Jau 1917 m. spalio mėn. įvyko pirmieji pasitarimai su baltarusiais.

⁵ Išsamiau: Gimžauskas, E. Dėl lietuvių ir gudų politinių siekių... *Lituanistica*. 1998, Nr. 4, p. 41–51.

⁶ Baltarusiai turėjo omenyje faktą, kad į LVT buvo išrinkti vien atstovai iš okupacinės srities „Lietuva“. Рудовіч, С. *Час выбару: праблема самавызначэння Беларусі ў 1917 годзе*. Мінск: Тэхнолагія, 2000, p. 117.

⁷ 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Lietuvių konferencijos posėdžių protokolai. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai, 1917–1918*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 76–77 (toliau – *LVT protokolai*).

Tiesa, ne su visą baltarusių judėjimą apimančia grupe, o su vadinamąja Vaclovo Lastauskio grupuote, kuri išsiskyrė Baltarusių tautiniame komitete⁸. Derybos greit sustojo, nes baltarusiai pateikė sąlygas, pagal kurias kuriama valstybė turėtų būti išplėsta baltarusių etninės žemės rytuose ir būtų sudaryta iš dviejų lygiagrečių vienetų, išskirtų kalbiniu principu. Vienintelis konstruktyvus derybų rezultatas – nutarimas tęsti derybas, kai bus sušaukta baltarusių konferencija. Tai atitiko Lietuvių konferencijos nutarimus, skelbiančius, kad mažumos turėtų siųsti delegatus į Tarybą per sušauktas konferencijas⁹.

Reaguodami į Lietuvos Tarybos formavimą ir jos veiklą baltarusiai 1918 m. sausio 25–28 dienomis surengė konferenciją, kurioje ketino sudaryti baltarusių tautinės atstovybės Oberoste organizacinius pamatus. Tam reikėjo nustatyti santykius su LVT ir jos planais atkurti valstybingumą. Konferencijos dalyviai priėmė rezoliuciją, kurioje teigė, kad „nepripažįsta Lietuvos Tarybos nutarimų kaip Lietuvos ir Baltarusijos balso ir neprižiima atsakomybės už jos politinius išpareigojimus“¹⁰. Konferencijoje išrinkta Vilniaus baltarusių rada (toliau – VBR), o jos pirmininku paskirtas Antanas Luckevičius. Rada turėjo koordinuoti baltarusiškų organizacijų veiklą ir veikti kaip visų baltarusių atstovybė vokiečių okupuotoje teritorijoje¹¹. Įgyvendinti antrą tikslą buvo problemiška, nes konferencijoje dalyvavo atstovai tik iš Lietuvos srities, tad į VBR buvo išrinkti išimtinai vilniečiai, dėl to jos įtaka kitose teritorijose buvo ribota. Konferencijoje vėl pasisakyta už bendros baltarusių ir lietuvių valstybės formavimą¹².

VBR atstovai atidžiai stebėjo situaciją Minske, kur 1917 m. gruodžio

⁸ Gimžauskas, E. Kai kurios 1918 m. lapkričio 27 d. Lietuvių ir gudų politinio susitarimo aplinkybės (lietuvių ir gudų santykių raida 1917–1918 m.). *Lituanistica*. 1999, Nr. 4, p. 5.

⁹ *Ten pat*.

¹⁰ Uchwała Zjazdu Białoruskiego. *Litwa podczas wojny*: zbiór dokumentów, uchwał, odez w i t. p. Zebrął i do druku przygotował. L. Abramowicz. Warszawa: Wydawnictwo Departamentu Spraw Politycznych, 1918, p. 130.

¹¹ *Homan*. 1918, Nr. 11, p. 2.

¹² Gimžauskas, E. Kai kurios 1918 m. lapkričio 27 d. Lietuvių ir gudų... *Lituanistica*. 1999, Nr. 4, p. 7.

mėn. įvyko baltarusių suvažiavimas, o toliau veikė rada, kuri paskelbė Baltarusijos Liaudies Respublikos (toliau – BLR) įkūrimą. Tiesa, reikia manyti, kad būtent VBR atstovai, kuriems vokiečiai leido išvykti į Minską, greičiausiai įkvėpti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo vasario 16 d., turėjo lemiamos įtakos BLR nepriklausomybės paskelbimui 1918 m. kovo 25 d.

Nors santykiai tarp VBR ir Tarybos buvo riboti, 1918 m. balandžio 23 d. surengtos bendros derybos su Tarybos mažumų komisija. Susitikime dalyvavę VBR atstovai Antanas Luckevičius, Damonikas Siamaska ir Janka Stankevičius pirmą kartą pripažino Lietuvos nepriklausomybę, bet iškėlė abejonių dėl jos teritorijos¹³. Delegacija taip pat deklaravo, kad baltarusių tikslas yra LDK atgimimas, kaip Lietuvos ir Baltarusijos federacija, o Tarybos kuriama valstybė yra tik mažoji Lietuva, galinti tapti LDK atgimimo branduoliu. Baltarusiai išreiškė norą prisijungti prie Tarybos darbų, bet reikalavo, kad Lietuvos Taryba būtų performuota į Lietuvos Valstybės Tarybą, kurioje baltarusiai turėtų savo proporcingą atstovybę; žemės į Vakarų nuo Brastos taikos linijos neturėtų būti dalijamos (t. y. Lietuvai turėtų priklausyti Balstogės ir Bielsko apskritys); būsimąją valstybę sudarytų du federaciniai vienetai. Lietuviai pritarė pasiūlymui dėl Bielsko ir Balstogės, bet kategoriškai atsisakė federacijos su Minsku, nes LVT neturėjo Lietuvių konferencijos suteiktų įgaliojimų spręsti tokius klausimus¹⁴. Lietuviai dar tą pačią dieną pasiūlė dviem baltarusių atstovams įeiti į Tarybą, bet baltarusiai reikalavo proporcingos atstovybės. Mažumų komisija, pateikusi raportą apie savo veiklą, balandžio 27 d. buvo likviduota, o mažumų reikalai palikti Tarybos prezidento kompetencijai¹⁵. Reikia pažymėti, kad teritorinis klausimas, itin svarbus baltarusiams, Taryboje taip ir nebuvo oficialiai suformuotas iki 1918 m. vidurio, jis pamažu ėmė atsirasti tik derybose su vokiečiais 1918 m. antroje pusėje.

¹³ 1918 m. balandžio 24 d. Lietuvos Tarybos ir VBR pasitarimo protokolas. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. F. 1014, ap. 1, b. 24, lap. 1 (toliau – *LCVA*).

¹⁴ 1918 m. gegužės 31 d. Lietuvos Tarybos prezidento pareiškimas Gudų Tarybai Vilniuje. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1392, lap. 3.

¹⁵ 1918 m. balandžio 27 d. Lietuvos Tarybos posėdžio protokolas Nr. 74. *LVT protokolai*. P. 243–244.

Baltarusių atstovų įėjimas į Lietuvos Valstybės Tarybą

Prie tautinių mažumų reikalų buvo grįžta tik 1918 m. rudenį, kai vokiečių valdžia nutarė leisti lietuviams kurti vyriausybę ir laipsniškai perduoti jiems valdžią su sąlyga, kad LVT sudėtį papildys visų tautinių mažumų atstovai. Spalio 30 d. buvo sukurta nauja komisija, kurią sudarė Jurgis Alekna, Kazys Bizauskas ir J. Vileišis, tačiau konkrečių derybų buvo nuspręsta palaukti, kol bus sudaryta Vyriausybė. Būtent Vyriausybė vedė tolesnes derybas su baltarusiais, tiesa, dėl šaltinių trūkumo nėra galimybės atkurti visą derybų raidą ir, kas svarbiausia, kokie buvo tų derybų nutarimai. Yra žinomi rezultatai: baltarusių atstovai įėjo į LVT, buvo sukurta Gudų ministerija, Lietuvos kariuomenėje suformuoti baltarusių daliniai. Vis dėlto šių nutarimų sąlygos yra gana miglotos. Abi pusės nesudarė nė vieno bendro dokumento, greičiausiai neįvyko nė vienas bendras posėdis, o visas derybas vainikavo kelių dokumentų mainai. Vien deklaracijomis paremtas susitarimas sukūrė struktūras, kurios, kaip parodė laikas, pagal abiejų pusių sumanymą turėjo funkcionuoti kitaip¹⁶.

Derybos vyko baltarusiams gana sudėtingu metu. VBR pirmininkas A. Luckevičius tuomet dirbo Minske, buvo diplomatinės misijos Kijeve narys, o lapkričio 22 d. tapo BLR Ministru Pirmininku ir užsienio reikalų ministru, todėl neturėjo jokios įtakos įvykiams Vilniuje¹⁷. Lapkričio 3 d. VBR išleido rezoliuciją, kurioje paskelbė save kaip

¹⁶ Į gana keistą lietuvių ir baltarusių susitarimo būdą pirmasis dėmesį atkreipė E. Gimžauskas. Išsamiau apie derybų raidą: Gimžauskas, E. Kai kurios 1918 m. lapkričio 27 d. Lietuvių ir gudų... *Lituanistica*. 1999, Nr. 4, p. 22.

¹⁷ Anksčiau, pirmiausia baltarusių istoriografijoje, dominavo požiūris, kad pagrindinis LVT ir VBR susitarimų iniciatorius buvo būtent A. Luckevičius, bet šis teiginys visiškai atmetamas, juo labiau kad baltarusių įtraukimas į Lietuvos valstybės kūrimo darbus tuo metu aktualesnis buvo Lietuvai. Kita vertus, kadangi derybos su vokiečiais, bolševikais ir ukrainiečiais nedavė jokių rezultatų, o raudonoji armija artėjo prie Minsko, baltarusiams derybos su lietuviais ir kuriama Lietuvos valstybe buvo praktiškai vienintelė galimybė išlaikyti kokią nors poziciją tarptautinėje erdvėje ir daryti įtaką tolesnei klausimo dėl baltarusių raidai.

lygiateisę su LVT krašto baltarusių atstovybe ir išreiškė norą sušaukti bendrą lietuvių ir baltarusių parlamentą¹⁸. Taip pat VBR pristatė sąlygas, kurias išpildžius būtų pasiruošusi pasiųsti savo atstovus į LVT: teritorinis Bielsko ir Balstogės klausimas, proporcinga baltarusių atstovybė parlamente ir vyriausybėje, baltarusiškų žemių autonomija ir baltarusių kariuomenės įkūrimas. Nors į VBR pareiškimą nebuvo atsakyta, šie reikalavimai tapo išeities tašku tolesnėms deryboms.

VBR savo reikalavimus pakartojo ir išplėtė dar porą kartų – lapkričio 14 ir 21 d.: baltarusių atstovai turėjo sudaryti 25 proc. LVT narių; jie turėjo gauti vieną ministeriją, turėjo būti sukurtas baltarusių sekretoriatas (iš LVT narių) kaip organas, tarpininkaujantis tarp Vyriausybės ir baltarusių gyventojų; baltarusių gyvenama teritorija turėjo būti aprūpinta lėšomis, proporcingomis jos plotui ir populiacijai; Lietuvos ribose turėjo pasilikti Balstogė su Bielsku; baltarusiškomis dalims turėjo būti suteikta autonomija su baltarusių oficialia kalba; nedelsiant turėjo būti sukurta baltarusiška mokyklų inspekcija. Gavusi Vyriausybės pritarimą šioms sąlygoms, VBR buvo pasiruošusi iš karto išsiųsti savo atstovus į LVT.

Vyriausybė iš pradžių nepriėmė konkrečių sprendimų, tik nutarė, kad bendradarbiavimas yra svarbus. Lapkričio 23 d. Vyriausybė nusprendė, kad besąlygiškai sutinka tik dėl atskiros mokyklų inspekcijos sudarymo bei pritarė Baltarusių sekretoriato kūrimui. Nuo atsakymo į kitus klausimus susilaikė: Bielsko ir Balstogės klausimas liko taikos kongreso užduotimi (į delegaciją kongresui turėjo įeiti ir baltarusių atstovai), klausimus dėl autonomijos ir baltarusių kalbos turėjo spręsti Steigiamasis Seimas.

Nors jokių konkrečių nutarimų Vyriausybės ir VBR derybose nebuvo pasiekta, klausimas dėl gudų atstovybės iš karto įtrauktas į LVT posėdžio lapkričio 27 d. darbotvarkę. Derybų su baltarusiais rezulta-

¹⁸ *Homan*. 1918, Nr. 88, p. 2.

tus paskelbė premjeras Augustinas Voldemaras¹⁹. Jo nuomone, baltarusiai neaiškiai formavo savo reikalavimus, todėl derybos tiek ilgai užsitęsė. Ne visai suprantama buvo Baltarusių sekretoriato koncepcija, bet pagaliau paaiškėjo, kad jo „uždavinys susisiekti su visomis ministerijomis ir vienyti gudų reikalus“.

Po A. Voldemaro pareiškimo Antanas Smetona perskaitė LVT prezidiumo rezoliuciją, kuri buvo priimta vienbalsiai: „Pareiškus gudų Radai, kad ji stovi ant Lietuvos valstybės nepriklausomybės pamato ir nori dirbti bendrai su Lietuvos valdžia Lietuvos valstybės atstatymui, Valstybės Taryba, nerišdama klausimo dėl procentinių tautų santykių Lietuvoje, kooptuoja šešius gudų atstovus, remdamasi pertraktacijomis Gudų Rados ir Ministeriu Pirmininku ir pačios Rados pareiškimu Ministerių Pirmininkui, jog šešių gudų atstovybė yra nuo visų Lietuvos gudų gyventojų“²⁰.

Toliau A. Smetona pristatė baltarusių atstovų pavardes, kurias VBR išrinko jau lapkričio 24 d.²¹: Kazimieras Falkevičius²², Ivanas Luckevičius²³,

¹⁹ A. Voldemaras manė, kad į LVT taip pat kreipėsi Gardino krašto atstovai. Tiesa, LVT klausimas dėl buvusios Gardino gubernijos nuo 1918 m. žiemos tapo labai svarbus. Žinodama, kad VBR neturi jokios įtakos Gardino krašte, Vyriausybė rado ten partnerį – Gardino krašto gudų valdybą (rus. *Uprava*), kurią išrinko gruodžio 1–2 dienomis vykęs Gardino gubernijos suvažiavimas. Bendrame lietuvių ir baltarusių santykių kontekste tai buvo labai svarbus epizodas, bet jis labiau susijęs su Vyriausybės politika, o ne LVT reikalais.

²⁰ Tuo metu LVT buvo 18 narių, tad 6 baltarusių kooptavimas atitiko 25 proc. postulatą. 1918 m. lapkričio 27 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 114. *LVT protokolai*. P. 402.

²¹ Pagal D. Siamašką kandidatais į LVT dar buvo A. Levickis ir V. Sviatopolkas-Mirskis. *LCVA*. F. 383, ap. 7, b. 56, lap. 19; 1918 m. lapkričio 24 d. Visuotinio VBR posėdžio protokolas. *Baltarusijos valstybinis literatūros ir meno archyvas-muziejus* F. 3, ap. 1, b. 140, lap. 33. (toliau – *BVLMA-M*).

²² Kazimieras Falkevičius (brus. Казімір Фалькевіч) (1865–1922) gimė ir gyveno Šeštokuose (Turgelių valsčius), valstietis, aktyvus baltarusių nacionalinis veikėjas.

²³ Ivanas Luckevičius (brus. Іван Луцкевіч) (1881–1919) gimė Šiauliuose, mokėsi Liepojoje ir Minske, 1902 m. baigė Maskvos archeologinį institutą, 1905 m. – teisę Peterburgo universitete. Vienas iš baltarusių judėjimo Peterburge pradininkų, pirmosios baltarusių politinės partijos Baltarusių revoliucinės (socialistinės) hromados įkūrėjas, baltarusių spaudos Vilniuje iniciatorius ir bendradarbis, baltarusių gimnazijos Vilniuje įkūrėjas. Mirė nuo džiovos Zakopanėje (1991 m. palaikai buvo perkelti į Rusų kapines). Jo archeologinė ir kraštotyros kolekcija tapo Baltarusių muziejaus Vilniuje pradžia.

V. Lastauskis²⁴, kun. Vladzislavas Taločka²⁵, Daminikas Siamaška²⁶ ir Janka Stankevičius²⁷. LVT baltarusių kandidatus priėmė atviru balsavimu: 15 balsavo „už“, 2 susilaikė (Donatas Malinauskas ir J. Vileišis) ir 1 – „prieš“²⁸. Mykolas Biržiška, kuris balsavo „prieš“, argumentavo, kad

²⁴ Vaclovas Lastauskis (brus. Вацлаў Ластоўскі) (1883–1938) gimė Kalesninkuose (Dynos valsčius), savamokslis. Nuo 1903 m. dirbo Peterburge, kur vedė Mariją Ivanauskaitę, nuo 1906 m. gyveno Rygoje. Baltarusių socialistinės hromados narys, 1909–1915 m. – laikraščio „Naša niva“ sekretorius, pirmosios Baltarusijos istorijos baltarusių kalba autorius (1910). Pirmojo pasaulinio karo metu aktyvus politinis ir visuomeninis veikėjas, 1919 m. gruodžio mėn. – 1923 m. – Baltarusių Liaudies Respublikos Ministras Pirmininkas. Nuo 1920 m. lapkričio mėn. gyveno Kaune, 1923–1927 m. – Užsienio reikalų ministerijos darbuotojas, žurnalo „Kryvič“ leidėjas. 1927 m. išvyko į Minską, kur dirbo Valstybės muziejaus direktoriumi, Mokslų akademijos sekretoriumi. 1930 m. išstremtas į Saratovą, 1937 m. vėl areštuotas, nuteistas mirties bausme.

²⁵ Vladzislavas Taločka (brus. Уладзіслаў Талочка) (1887–1942) gimė Gardine, 1909 m. baigė Vilniaus dvasinę seminariją, 1910–1914 m. studijavo teologiją ir filosofiją Insbruko katalikų universitete. Po studijų grįžo į Vilnių, kunigavo Šv. Stepono ir buvusioje Bernardinų bažnyčiose, nuo to laiko bendradarbiavo su baltarusiška, lietuviška ir lenkiška Lietuvos spauda. 1918 m. tapo LVT nariu, bet bolševikams užėmus Vilnių, ten ir liko, dirbo savo parapijoje, tęsė publicistinį darbą iki 1938 m., kada buvo lenkų administracijos išstremtas, grįžo tik po miesto perdavimo Lietuvai, čia ir mirė. Palaidotas Rusų kapinėse.

²⁶ Daminikas Siamaška (brus. Дамінік Сямашка) (1878–1932 m.) gimė Surgeliuose (pagal kitus duomenis – Vilniuje), ugniagesys. Į baltarusių judėjimą Vilniuje įsitraukė per 1905 m. revoliuciją. Pirmojo pasaulinio karo metu – Vilniaus gaisrininkų komendantas, aktyvus masonų ložės ir baltarusių organizacijų veikėjas. Lietuvos delegacijos Paryžiaus konferencijai narys, 1920–1923 m. – ministras baltarusių reikalams. Vėliau dirbo ugniagesybos srityje, įvairių žurnalų redaktorius.

²⁷ Janka Stankevičius (brus. Ян Станкевіч) (1891–1976 m.) gimė Arliančių kaime, Ašmenos apskrityje. Pirmojo pasaulinio karo metu tarnavo Rusijos armijoje, per revoliuciją įsitraukė į baltarusių judėjimą. Vilniaus baltarusių gimnazijos absolventas (1921), 1926 m. baigė Karolio universitetą Prahoje, slavų filologijos ir istorijos daktaras. Grįžęs į Lenkiją dirbo baltarusių kalbos dėstytoju Varšuvos (1928–1932) ir Vilniaus Stepono Batoro (1927–1940) universitetuose. 1928–1930 m. – Lenkijos Seimo narys. Per Antrąjį pasaulinį karą iš pradžių atsidūrė Varšuvoje, po to – vokiečių okupuotajame Minske, kur buvo aktyvus baltarusių organizacijų veikėjas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, nuo 1949 m. gyveno JAV, įsitraukė į emigracijos visuomeninį darbą, daug publikavo įvairiuose baltarusiškuose leidiniuose.

²⁸ *LVT protokolai*. P. 403.

„jis negalįs balsuoti už kooptavimą visų atstovų, nes jų tarpe yra žmonių, prieš kuriuos jis visuomet balsuos“²⁹.

Po pertraukos D. Siamaška ir V. Lastauskis gudų atstovybės vardu pasirašė deklaraciją. Ją perskaitė V. Lastauskis: „Gudų Rada, išrinkta sausio 25–27 d. 1918 m. konferencijos atstovų tų gudų žemių, kurios yra į vakarus nuo senojo fronto, remdamasi minėtos konferencijos nusprendimais ir laikydama idealu Lietuvių-Gudų federacinės sudarymą dėl svarbumo gyvenamojo momento, rado reikalingu prisidėti prie konkretaus Valsybės Tarybos darbo, laikydama ją vienatine dabar sekama Lietuvos atstovybe. Gudų Rada tiki, kad dvi tautos sujungtos istorijos praeitimi ir ekonominėmis sąlygomis padavusios viena kitai rankas, įstengs laimėti sau laisvą ir nepriklausomą gyvenimą, eidamos keliu demokratingo bendros valstybės statymo“³⁰.

V. Lastauskis taip pat deklaravo, kad „gudų atstovybė nutarė sutartiškai dirbti su Valstybės Taryba, neatsižvelgiant į kitas tautas. Bendra praeitis ir dabartinis vargas rodo kelią mūsų bendram darbui“. Tą pačią dieną VBR pristatė Juozapo Voronko kandidatūrą į gudų reikalų ministrus, bet jo paskyrimas, kaip ir ministerijos formavimas, užsitęsė dar beveik porą savaitių. Baltarusių įėjimas į LVT vienareikšmiškai buvo lietuvių laimėjimas.

Baltarusių institucijų veikla Lietuvos valstybėje niekada nebuvo paremta oficialiu jų kompetencijų apibrėžimu. Kadangi didesnių problemų dėl baltarusių karinių dalinių nebuvo, tiek ministerijos, tiek sekretoriato funkcionavimas visiškai nebuvo reguliuojamas. Bandymai nustatyti tam tikras teisinės ribas ilgą laiką buvo siūlomi iš baltarusių pusės. Jų nuomone, lietuviai 1918 m. lapkričio mėn. pripažino baltarusiškų žemių

²⁹ Savo atsiminimuose M. Biržiška teigė, kad omenyje turėjo I. Luckevičių ir D. Siamašką. Kartu jis pabrėžė, kad vertinant D. Siamaškos veiklą iš vėlesnių įvykių perspektyvos jo abejonės buvo visiškai pateisinamos. *LVT protokolai*. P. 403; Biržiška, M. *Dėl mūsų sostinės (iš Vilniaus darbo atsiminimu): ligi 1919 m. liepos 1 d.* London: Nida, 1960, t. 1, p. 38.

³⁰ *LVT protokolai*. P. 404; Засецкі, М. *Міністэрства беларускіх: спраў за 10 месяцаў існавання, 1.XII.1918 – 1.X.1919*: Кароткі нарыс. Коўна, 1919, p. 2.

autonomiją. Kadangi visos susitarimų aplinkybės nėra žinomos, sunku vienareikšmiškai spręsti, ar baltarusiams buvo pažadėta kokia nors autonomijos forma³¹. Nors oficialiai lietuviai neigė autonomijos pripažinimą, kai kurie jų veiksmai (pvz., baltarusių ministerijos perkėlimas į Gardiną, o ne į Kauną, kaip visos Vyriausybės) galėjo pretenduoti į tokios autonomijos užuominas.

Baltarusių veikla Lietuvos Valstybės Taryboje

Baltarusių sekretoriatas (kurį sudarė visi baltarusių atstovai LVT), sukurtas pagal 1918 m. lapkričio mėn. nutarimą, niekada netapo formalizuota institucija. Lietuviai šią grupę traktavo kaip „gudų frakciją“, panašiai kaip kitas politinių partijų grupes. Išskyrus pradinį sekretoriato veiklos laikotarpį Vilniuje 1918 m. lapkričio ir gruodžio mėn., sunku atrasti jo ar netgi pavienių asmenų veiklos pėdsakų. Priežastys yra ne tik šaltinių trūkumas, bet ir specifinis baltarusių pozicijų vertinimas Lietuvos valstybėje.

Viena iš pirmųjų užduočių, kurią turėjo atlikti sekretoriatas kartu su gudų reikalų ministru – teikti kandidatūras į Vyriausybės komisarus baltarusių gyvenamose apskrityse³². Pirmiausia baltarusių atstovai dirbo einamuosius LVT darbus. Sunku pasakyti, kokia situacija buvo atskirų komisijų posėdžiuose, bet LVT plenumė kartais iškildavo problema dėl kalbos, nes nė vienas baltarusių atstovas nemokėjo lietuvių kalbos. 1918 m. gruodžio 2 d. LVT protokole liko J. Stankevičiaus balso įrašas,

³¹ Kaip vėliau teigė A. Smetona: „Laikinoji valdžia ėjo iš realių ano laiko sąlygų ir todėl sudarė gudų ministeriją, manydama įsitvirtinti Vilniuje. Jei būtų pavykę tenai palikti ir įsitvirtinti, tai tikrai būtų plėtojusi gudų klausimą toliau; gal būtų priėjusi prie teritorialinės gudų autonomijos.“ A. Sm. [A. Smetona]. Be rytojaus. *Vairas*. 1924, Nr. 6, p. 2.

³² 1918 m. pabaigoje Vyriausybės administracija Pietų Lietuvoje (buv. Gardino gubernijos teritorijoje) buvo kuriama pagal baltarusių rekomendacijas. Vis dėlto komisarai turėjo menką įtaką sprendžiant vietinius reikalus, nes jų nepripažino tiek vokiečių okupacinė valdžia, tiek lenkų valdžios atstovai, o svarbiausia – vietos gyventojai.

diskusijoje apie gen. Kiprijoną Kondratovičių jis nurodo, kad „gudai nesupranta to, kas dabar kalbama taip svarbiu klausimu“³³.

Lapkričio 29 d. į LVT komisiją Vilniaus universiteto statuto projektui parengti buvo išrinktas V. Lastauskis³⁴, kuris tame posėdyje pabrėžė būtinybę įtraukti baltarusių kalbą į universiteto studijas: „Lietuvių praeitis taip surišta su baltgudžių kalba. Pažinimui mūsų krašto istorijos yra labai svarbios „Lietuvos Metrikos“, tuo tarpu jos parašytos gudų kalba“. V. Lastauskiui buvo pritarta, o M. Biržiška pridūrė, kad „Gudų literatūros katedra būtinai reikalinga ir mūsų literatūrai nušviesti, ir pilietiško žvilgsniu“³⁵. Pagaliau katedra, kuri turėjo veikti Socialinių mokslų fakultete, buvo pavadinta Gudų kalbos, istorijos ir literatūros katedra³⁶. V. Lastauskio ir I. Luckevičiaus iniciatyva statute atsirado įrašas, kad „be lietuvių kalbos, lekcijos, prireikus, skaitomos ir kitomis kalbomis“³⁷. 1918 m. gruodžio 5 d. priimtas statutas liko tik popieriuje, nors vėliau tapo pagrindu 1922 m. Kaune atsidariusiam Lietuvos universitetui. Vis dėlto pasikeitus geopolitinei situacijai, baltarusių kalbos katedra tapo nebeaktuali³⁸.

Kadangi nebuvo galimybių surengti rinkimus į Steigiamąjį Seimą, vienu iš svarbiausių LVT uždavinių 1918 m. gruodžio mėn. buvo konferencijos, kuri įteisintų LVT kaip legalią visų Lietuvos gyventojų atstovybę, organizavimas. Keltas klausimas, ar reikia perrinkti naują Tarybą, ar užtektų tik papildyti esamos LVT sudėtį. Atrodo, baltarusių atstovybė šiuo klausimu bendros nuomonės neturėjo. V. Laustausko teigimu, atsižvelgiant į tuometinę situaciją, LVT sudėtį reikėjo tik papildyti, nes visos

³³ 1918 m. gruodžio 2 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 118. *LVT protokolai*. P. 429.

³⁴ 1918 m. lapkričio 29 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 116. *LVT protokolai*. P. 419.

³⁵ *Ten pat*, p. 416.

³⁶ Vilniaus universiteto statutas (Valstybės Tarybos priimtas 1918 m. gruodžio mėn. 5 d.). *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 II 16–1940 VI 15)*. Vilnius: Teisės institutas, 1996, p. 341.

³⁷ 1918 m. gruodžio 5 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 120. *LVT protokolai*. P. 439.

³⁸ Vienintelis baltarusiškas dalykas universiteto didaktinėje pasiūloje buvo baltarusių literatūros istorijos paskaitos, kurias nuo 1927 m. skaitė M. Biržiška.

Tarybos perrinkimas galėjo turėti neigiamų pasekmių. Jis siūlė „vesti pri rinkimus į Tarybą tautinėmis kurijomis“³⁹. Savo ruožtu I. Luckevičius, kuris buvo išrinktas į LVT komisiją konferencijai paruošti, siūlė suteikti konferencijai kuo „plačiausius įgaliojimus, kad negalima būtų padaryti jokių užmetimų“⁴⁰.

Gana greitai pasireiškė pirmieji nesusipratimai tarp Baltarusių sekretoriato ir LVT bei A. Voldemaro Vyriausybės. Jų priežastis buvo naujo Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio ingresas. Dar per lapkričio mėn. vykusias derybas VBR išreiškė pageidavimą, kad naujasis vyskupas per ingresą pasakytų kalbą baltarusiškai. Šis pasiūlymas buvo priimtas ir įtrauktas į oficialų A. Voldemaro laišką, taip pat jame nominato buvo paprašyta lietuvių ir baltarusių kalbomis perskaityti *probulla*⁴¹. J. Matulaitis pasiūlymą priėmė, bet pabrėžė, kad visų pirma savo kalbą perskaitytų lenkiškai. Pagalbos parengti kalbą baltarusiškai J. Matulaitis paprašė kunigo V. Taločkos. Nežinoma, ar nominato kalba buvo parašyta, nes leidimo baltarusiškai sakyti kalbą per ingresą Vilniaus kapitula, kaip šeimininkė, nedavė⁴². Todėl per gruodžio 8 d. vykusį ingresą J. Matulaitis kalbėjo tik lenkiškai ir lietuviškai. Iškilimėse LVT ir Lietuvos Vyriausybės atstovai nedalyvavo, nes kapitula juos boikotavo ir neparuošė atskirų vietų Katedroje.

Baltarusių sekretoriatas dėl susidariusios padėties kaltino LVT ir reikalavo iš jos ryžtingos intervencijos⁴³. LVT nariai dvasininkai aiškino, kad tai yra vidiniai Bažnyčios reikalai, į kuriuos valstybė neturėtų kištis.

³⁹ 1918 m. gruodžio 6 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 121. *LVT protokolai*. P. 446–447.

⁴⁰ *Ten pat*, p. 443.

⁴¹ Górski, T. *Biogostawiony Jerzy Matulewicz*. Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 2005, p. 153–156; 1918 m. spalio 20 d. Ministrų Tarybos posėdžių protokolas Nr. 4. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 9, lap. 5.

⁴² Ponarski, Z. Władysław Tołoczko – ostatni obywatel Wielkiego Księstwa Litewskiego. *Białoruskie Zeszyty Historyczne*. 1997, z. 8, p. 82–84; Górski, T. *Biogostawiony Jerzy Matulewicz*. Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 2005, p. 153, 291.

⁴³ 1918 m. gruodžio 9 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 123. *LVT protokolai*. P. 454; *Homan*. 1918, Nr. 98, p. 2.

Dauguma LVT narių buvo kitos nuomonės, tad privertė A. Voldemarą asmeniškai susitikti su vyskupu J. Matulaičiu, kuris pareiškė, kad Vyriausybės raštas buvo sustabdytas kapitulijoje ir jis pats susipažino su jo turiniu tik po ingreso⁴⁴.

Baltarusių sekretoriatas buvo vienas iš iniciatorių, reikalavusių žydu atstovybę padidinti nuo 2 iki 3 atstovų⁴⁵. Tai buvo paskutinis sekretoriato veiksmas, kuriame dalyvavo visi jo nariai. Gruodžio 11 d. posėdis buvo paskutinis prieš suplanuotą pertrauką, o kita LVT sesija prasidėjo tik 1919 m. sausio 23 d. Kaune, pasibaigus Antrajai Valstybės konferencijai, kurioje baltarusiams atstovavo tik V. Lastauskis⁴⁶. Anksčiau, gruodžio 21 d., I. Luckevičius ir J. Stankevičius pareiškė, kad „ryšium su paskutiniaisiais vyriausybės ir LVT prezidiumo veiksmais, kurie buvo padaryti be baltarusių atstovų žinių, jie negali toliau laikytis Tarybos nariais“⁴⁷. Tikėtina, kad „paskutiniu veiksmu“ I. Luckevičius ir J. Stankevičius laikė LVT sprendimą pasitraukti iš Vilniaus ir baltarusiškas institucijas atskirti nuo kitų valstybės valdžios organų, prie kurių pasiliko tik Baltarusių sekretoriatas.

Paskutinėmis 1918 m. dienomis prasidėjus evakuacijai iš Vilniaus, sekretoriato veikla praktiškai buvo sustabdyta. Kunigas V. Taločka ir K. Falkevičius, likę Vilniuje, nors ir buvo formaliai laikomi LVT nariais, jos posėdžiuose daugiau nebedalyvavo. V. Lastauskis tapo baltarusių atstovu prie Lietuvos pasiuntinybės Berlyne, o D. Siamaška – Lietuvos

⁴⁴ 1918 m. gruodžio 10 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 124. *LVT protokolai*. P. 456.

⁴⁵ 1918 m. gruodžio 11 d. LVT posėdžio protokolas Nr. 125. *LVT protokolai*. P. 458.

⁴⁶ „Gudų atstovas labai gražiais, jausmingais žodžiais, visai neminėdamas Tarybos, išreiškė vyriausybei savo pasitikėjimą, už ką buvo palydėtas gausiais delnų plojimais“ (*Lietuva*. 1919, Nr. 9, p. 1). A. Luckevičiaus dienoraštyje 1919 m. sausio 21 d. yra priminimas, kad Bielsko komisaras Majeuskis, atvykęs iš Kauno į Gardiną, teigė, kad konferencijoje dalyvavo 7 baltarusiai (Лущевіч, А. Дзённік. *Барацьба за вызваленне*. Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2009, p. 503). Šios informacijos nepatvirtina kiti šaltiniai.

⁴⁷ Pirminiame pareiškimo tekste dar buvo parašyta „ir be gudų reikalų ministro žinių“, tačiau vėliau išbraukta. Žr. 1918 m. gruodžio 21 d. I. Luckevičiaus ir J. Stankevičiaus raštas LVT. *BVLMA-M*. F. 3, ap. 1, b. 260, lap. 12; *Homan*. 1918, Nr. 101, p. 3.

delegacijos į Paryžiaus taikos konferenciją nariu⁴⁸. LVT likimas buvo sprendžiamas Antroje Valstybės konferencijoje, kurioje nuspręsta papildyti LVT naujais nariais. Atsižvelgta į V. Lastauskio siūlymą leisti baltarusiams pateikti 3 naujus narius⁴⁹. Tarybos sudėtis baltarusių atstovais papildyta tik 1919 m. balandžio 4 d. – į LVT kooptuoti Gardino krašto atstovai, Upravos (žr. 19 išnašą) nariai: protojerėjus Ivanas Korčynskis⁵⁰ ir medicinos daktaras Kanstantinas Bialeckis⁵¹. Pirmasis pasižymėjo ne labai gera *moskalofilo* ir *juodosios šimtinės* reputacija, bet laikui bėgant tapo baltarusių judėjimo šalininku⁵². Antrasis buvo baltarusių pulko Gardine gydytojas ir aktyvus kultūros veikėjas. Trečiuoju baltarusių atstovu tapo J. Voronko, kuris kartu tęsė ministro darbą Vyriausybėje⁵³.

⁴⁸ D. Siamaška per pirmąjį tarnybos Lietuvoje laikotarpį palaikė ryšius su A. Luckevičiumi. Pastarasis jo, kaip ir V. Lastauskio, buvimu Vakaruose planavo pasinaudoti įtraukiant Baltarusių Liaudies Respublikos delegaciją į Paryžiaus konferenciją. 1919 m. sausio 22 d. BLR Liaudies ministrų rados liudijimas D. Siamaškai ir V. Lastauskiui. *LCVA*. F. 383, ap. 7, b. 39, lap. 116.

⁴⁹ *Lietuva*. 1919, Nr. 12, p. 1.

⁵⁰ Ivanas Korčynskis (brus. Иван Корчыński) (1865–1935) gimė Kijeve. 1885 m. Kijeve baigė stačiatikių kunigų seminariją, nuo 1900 m. gyveno Gardine, 1904 m. tapo Šv. Boriso ir Glebo vienuolio protojerėjumi. Į baltarusių tautinį judėjimą įsitraukė Pirmojo pasaulinio karo metu. Nuo 1919 m. pradėjo įvedinėti baltarusių kalbą pamaldose. Nuo 1920 m. gyveno Kaune. 1923–1929 m. – Lietuvos stačiatikių vyskupijos tarybos pirmininkas, 1926–1935 m. – Lietuvos kariuomenės stačiatikių karo kapelionas. Mirė Alytuje.

⁵¹ Kanstantinas Bialeckis (brus. Канстанцін Бялецкі) (1874–1926) gimė Lunoje. 1899 m. baigęs Peterburgo Karo medicinos akademiją, pradėjo Gardino pėstininkų pulko gydytojo tarnybą. 1919 m. tapo Baltarusių pėstininkų pulko gydytoju. 1920 m. buvo aktyvus visuomenės veikėjas Gardine.

⁵² Чарнякевіч, А. Партрэт на фоне «інтэр'ера»: штодзённае жыццё беларускага дзеяча ў Гродна 1909–1939 г.г. *Białoruś w XX stuleciu. W kregu kultury i polityki*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikoaja Kopernika, 2007, p. 156.

⁵³ Pranas Dovydaitis, 1919 m. kovo 12 d. tapęs Ministru Pirmininku, įpareigojo Baltarusių sekretoriatą pasiūlyti naują kandidatą į gudų reikalų ministro postą, iki to laiko pareigas eiti turėjo J. Voronko. Vis dėlto kandidatūra nebuvo pristatyta, nors yra duomenų, kad buvo sumanymas pasiūlyti V. Lastauskio arba Petro Krečiauskio kandidatūras (Засецкі, М. *Міністэрства беларускіх спраў: за 10 месяцаў існавання, 1.XII.1918 – 1.X.1919*: кароткі нарыс. Коўна, 1919, p. 12–13). J. Voronko veikla šiose straipsnyje nėra išsamiai analizuojama. Nors oficialiai jis nuo 1919 m. balandžio mėn. iki 1920 m. gegužės mėn. buvo LVT narys, tuo pačiu metu ėjo ministro pareigas ir visa jo veikla buvo susijusi būtent su ministerija.

Lenkų valdžia netrukus areštavo I. Korčynskį ir K. Bialeckį (kartu su kitais Baltarusių Gardino valdybos nariais). Nepaisant LVT protestų, jie buvo paleisti tik 1920 m. pavasarį⁵⁴. K. Bialeckis taip ir neatvyko į Kauną, pasiliko Gardine, kur tęsė gydytojo praktiką. Jo politinės pažiūros tapo panašios į Baltarusių tautinio komiteto, su kuriuo K. Bialeckis bendradarbiavo dar 1919 m. Taip ir nepavyko nustatyti, ar po 1920 m. jis apskritai turėjo ryšių su Lietuva. Vienintelis žinomas K. Bialeckio veiksmas, atliktas jam būnant sekretoriato nariu, buvo raštas Ministrui Pirmininkui Pranui Dovydaičiui, kuriame prašė įtraukti Baltarusių sekretoriato atstovą į Lietuvos ypatingosios misijos į Varšuvą sudėtį. Į šią vietą K. Bialeckis siūlė V. Lastauskį, be to, jo siūlymu misijos sudėtį turėjo papildyti vienas baltarusių karininkas, kurį nurodyti turėtų sekretoriato atstovas.

Kaip minėta, D. Siamaška buvo Lietuvos delegacijos Paryžiuje nariu, nors ten, panašu, kaip ir LVT darbe Vilniuje ar Kaune, jo veikla nebuvo labai aktyvi. Jis nebuvo pasiruošęs tokio lygio užduotims ir nuo išvažiavimo į Paryžių nepalaikė beveik jokių ryšių su baltarusiais. Jo pažiūros pamažu įgavo antibaltarusišką atspalvį, o jo vaidmuo Lietuvos delegacijoje tapo reikšmingas tik po BLR atstovo konferencijai A. Luckevičiaus atvykimo į Paryžių 1919 m. vasarą. Galima teigti, kad D. Siamaška buvo pasinaudota BLR delegacijai neutralizuoti.

1919 m. birželio mėn. viduryje D. Siamaška parengė konferencijai „Memorandumą dėl baltarusių Lietuvos valstybėje“⁵⁵, kuriame besąlygiškai pripažino Lietuvos valstybės teises (pagal 1918 m. lapkričio nutarimus) į Vilniaus ir Gardino kraštus. Toks žingsnis galėjo reikšti tik

⁵⁴ 1919 m. liepos 25 d. LVT protestas dėl Tarybos nario I. Korčynskio suėmimo. Езовитов, К. *Белорусы и Поляки: документы и факты из истории оккупации Белоруссии поляками в 1918 и 1919 гг.* Ковна: Издательство им. Ф. Скорыны, 1919, p. 82–83.

⁵⁵ 1919 m. birželio mėn. D. Siamaškos memorandumas Paryžiaus taikos konferencijai. *Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі. Дзяржаўнага Архіву Літвы* (“Рада Міністраў Беларускай Народнай Рэспублікі”): фонд № 582. Вільня, 1998, т. 1, кн. 1, p. 352–353 (toliau – *Архівы БНР*).

viena – visišką D. Siamaškos pašalinimą iš baltarusių judėjimo. D. Siamaškos pasirodymas Paryžiuje tapo dar viena sekretoriato konflikto su Vyriausybe priežastimi.

1919 m. birželio 18 d. V. Lastauskis Baltarusių sekretoriato vardu įteikė premjerui raštą, kuriame pranešė: „Baltarusių atstovybė Lietuvos Valstybės Taryboje susipažinus su memorialu, kurį D. Siamaška įteikė Paryžiaus Taikos konferencijai, praneša:

a) kad įteikto memorialo tekstas, prieš įteikiant Konferencijai nebuvo žinomas mūsų atstovybei, ir dėl to neišreiškia Baltarusių atstovybės, Lietuvos valstybės taryboje, balso;

b) savo memoriale ponas D. Siamaška leido sau rimtai performuoti sutarties punktus, pagal kuriuos, VBR pasiuntė savo atstovus į Lietuvos Valstybės Tarybą;

Dėl to mes, Baltarusių atstovybė Lietuvos Valstybės Taryboje, prašome, pranešti p. D. Siamaškos žiniai, kad negalime jo laikyti savo atstovu Paryžiaus Taikos konferencijoje.

Šalia to primename <...>, kad pagal mūsų susitarimą Lietuvos delegacijoje Paryžiaus Taikos konferencijai turėtų būti du baltarusių atstovai, ir laukiame paaiškinimų, kodėl ta sąlyga iki šiol nėra įvykdyta.⁵⁶

Negavęs atsakymo per 10 dienų, V. Lastauskis parengė kitą raštą, kuriame atsakė į lietuvių pasiūlymą dalyvauti Komisijoje Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymui rengti⁵⁷. Atsižvelgdamas į D. Siamaškos veiksmus ir negaudamas atsakymo į minėtą raštą, V. Lastauskis kritikavo Vyriausybės tylą ir protestavo dėl valstybės dokumentų spausdinimo tik lietuvių kalba. Taip pat minėjo baltarusiškos Lietuvos dalies santykių su lietuviškąja dalimi projekto atidėjimą, kuris

⁵⁶ Dokumentas nėra datuotas, tačiau Siarhejus Šupa klysta nustatydamas jo datą liepos 2 d. – rašto kopija Ministrų kabineto raštinę pasiekė jau birželio 18 d. 1919 m. liepos 2 d. Baltarusių atstovybės LVT raštas Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui. *Архівы БНП*. P. 373–374; *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 31, lap. 40.

⁵⁷ 1919 m. birželio 27 d. Baltarusių atstovybės LVT pranešimas Komisijai Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymui rengti. *Архівы БНП*. P. 366.

buvo įteiktas Prezidentui, Ministrui Pirmininkui ir LVT prezidiumui⁵⁸.

„Baltarusių atstovybė turi teisę manyti, kad Lietuvos vyriausybės veiksmai veda į baltarusiškų žemių Lietuvos teritorijoje aneksavimą, o ne bendrą valstybės kūrimą – dėl to baltarusiai nusprendžia sustabdyti savo dalyvavimą komisijoje, iki to laiko, kol nebus atsakymo į aukščiau minėtus dokumentus ir apskritai nebus suformuoti mūsų teisiniai-valstybiniai santykiai“.

Tikėtina, kad šie du raštai buvo savarankiškas V. Lastauskio žingsnis, nes tuo metu jis buvo vienintelis Baltarusių sekretoriato narys Kaune ir yra mažai tikimybės, kad šiuo klausimu jis konsultavosi su J. Voronko. Netrukus V. Lastauskis išvažiavo į Vilnių. Nuo šio momento iki LVT veiklos pabaigos baltarusių darbai joje buvo šalutiniai. Tokią situaciją lėmė tai, kad Kaune nebuvo Baltarusių sekretoriato narių.

Sekretoriato vardu LVT oficialiai dalyvavo D. Siamaška, tačiau jis niekada nebuvo aktyvus posėdžių dalyvis, todėl sunku nustatyti jo vaidmenį Taryboje. Pavyzdžiui, yra žinomas 1920 m. kovo 20 d. D. Siamaškos skaityto pranešimo tekstas Didžiosios ir Mažosios Lietuvos susijungimo proga: „Sveikindamas lietuvių tautos susijungimą, aš, kaip Gudų atstovas, pabrėžiu, kad šitas istorinis faktas turi ir Gudų tautai tos pačios didelės reikšmės. Lietuvių žemėms susijungus vakaruose, prasidės lietuvių žemių susijungimas rytuose. Mes gerai atmename, kad nūr Lietuvos be Vilniaus, kad niekas negalės iš jos sienų išbraukti Gardino, Balstogės ir Bieloviežos, kad jokia kraujo ir geležies grasinimas neprivers mus užmiršti apie Vilniaus ir Gardino žemių sūnus. Ir dabar, kai mes pasiekėm laisvą Baltijos bangą, imsime siekti žalių Gudų žemės girių.“⁵⁹

⁵⁸ Greičiausiai V. Lastauskis omenyje turi projektą „Dėl baltarusiškosios Lietuvos dalies valdymo“, dokumentą, kuris buvo parengtas 1919 m. pradžioje ir pristatytas Lietuvos valdžiai, nors niekada išsamiai nebuvo nagrinėjamas. Жг. Блашчак, Т. Міністэрства беларускіх справаў ураду Літоўскай Рэспублікі (1918–1924). *ARCHE-Пачатак*. 2010, № 1–2, p. 238–239; Liekis, Š. Rytų Lietuva ir Baltarusija 1915–1923. *Lietuvos sienų raida*. Vilnius, 1997, t. 2, p. 366.

⁵⁹ Liekis, A. *Lietuvių tautos prisikėlimas: šviesuoliai inteligentai lietuvių tautos istorijoje (iki 1920 m.)*. Vilnius: Mokslo tyros institutas, 2006, p. 793.

Paskutinis D. Siamaškos, kaip LVT nario, žingsnis buvo dalyvavimas Lietuvių delegacijoje taikos deryboms su Sovietų Rusija. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad D. Siamaška į Maskvą išvažiavo ne kaip Lietuvos baltarusių atstovas, o kaip LVT narys⁶⁰. Kita vertus, sovietai kaip vienintelę baltarusių tautos atstovybę pripažino tik Baltarusių Tarybų Socialistinę Respubliką, kurią tuo metu buvo užėmusi Lenkijos kariuomenė. Pakeliui į Maskvą D. Siamaška Rygoje susitiko su V. Lastauskiu, kuris tuo metu (nuo 1919 m. gruodžio mėn.) ėjo BLR Ministro Pirmininko pareigas. V. Lastauskis pasiūlė Lietuvai kartu veikti prieš Lenkiją ir Rusiją ir buvo pasiruošęs atsisakyti „labiausiai ginčytinų paribio teritorijų“ už BLR pripažinimą⁶¹. Toks pasiūlymas liko be atsako, o prieš D. Siamaškos dalyvavimą Lietuvos delegacijoje protestavo Vilniaus ir Gardino kraštų baltarusių rada (įkurta 1919 m. birželio mėn.). D. Siamaška, kaip delegacijos narys, atliko minimalų vaidmenį ir greitai buvo išsiųstas į Kauną konsultuotis.

Baltarusių sekretoriatas, kaip baltarusių atstovybė LVT, oficialiai nustojo egzistuoti likvidavus LVT ir perdavus jos kompetenciją Steigiamajam Seimui. Rinkimai į Seimą pagal 1919 m. lapkričio 20 d. Rinkimų įstatymą turėjo vykti visose teritorijose, į kurias pretendavo Lietuvos valstybė, bet 1920 m. balandžio 14–15 dienomis jie surengti tik tose žemėse, kurias kontroliavo lietuviai. Baltarusiai, kaip minėta, atsisakė dalyvauti rinkimų komisijoje ir nepateikė savo sąrašo rinkimuose. Taip nustojo galioti vienas iš 1918 m. lapkričio mėn. susitarimų punktų, kuriame baltarusių atstovybė įvardyta Lietuvos įstatymų leidžiamojo organo dalimi.

⁶⁰ 1920 m. balandžio 29 d. įgaliojimas D. Siamaškai. *LCVA*. F. 383, ap. 3, b. 27, lap. 86.

⁶¹ 1920 m. balandžio 17 d. BLR Ministro Pirmininko V. Lastauskio raštas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai. *Архіви БНР*. P. 720.

Išvados

1. Mažumų klausimas Lietuvos Taryboje buvo itin svarbus kuriant Lietuvos valstybingumą. Vokiečių administracija darė nuolatinį spaudimą Tarybai, kad ši į savo sudėtį įtrauktų visų Lietuvos tautų atstovus. Kadangi lenkai ir žydai nebuvo suinteresuoti bendradarbiauti, vieninteliu partneriu galėjo tapti tik baltarusiai.

2. Baltarusių įėjimas į Lietuvos Valstybės Tarybą buvo didelis Tarybos laimėjimas. LVT, beveik nieko nepažadėjusi baltarusiams, sustiprino savo poziciją tarptautinės politikos arenoje.

3. Tiek lietuvių, tiek baltarusių požiūris į 1918 m. lapkričio mėn. susitarimus skyrėsi, o tai, kad neįvyko tikros derybos ir nebuvo sudaryta sutartis, leido abiem pusėms laisvai interpretuoti susitarimų sąlygas, kaltinti dėl neįvykdytų pažadų.

4. Dėl greito pasitraukimo iš Vilniaus, o vėliau baltarusių etninių žemių praradimo, baltarusių klausimas Lietuvos valstybėje liko tik teorinis, bet turėjo nemažai reikšmės priimant sprendimą dėl Lietuvos rytinių sienų, kovojant dėl Vilniaus ir įgyvendinant tarptautinę politiką.

5. 1918 m. rudenį sudarius Vyriausybę, Tarybos vaidmuo Lietuvos politikoje buvo laipsniškai marginalizuojamas. Jos nariai išitraukė į veiklą kitose valstybės institucijose ir negalėjo nuolat dalyvauti posėdžiuose. Taip pat buvo ir su baltarusiais. O kadangi po 1918 m. gruodžio mėn. Tarybos pasitraukimo iš Vilniaus į Kauną dauguma baltarusių pasitraukė iš Tarybos darbų, realus sprendimas dėl baltarusių padėties buvo pailiktas Lietuvai.

BELARUSIANS IN LITHUANIAN STATE COUNCIL (1918–1920)

TOMASZ BŁASZCZAK

Summary

Keywords: Council of Lithuania; Vilnius Belarusian Rada; Belarusian Secretary; ethnic minorities in Lithuania.

This article shows and analyses Belarusian question in the works of Lithuanian State Council, starting from the very first days of its establishment in the fall of 1917, till the end of its works in the spring of 1920. The main object of research - the Belarusian representation in the Lithuanian State Council (sometimes called Belarusian Secretary or Belarusian fraction), which existed from the 27th of November 1918. Analyse is based on the archival materials, stored in various Lithuanian and Belarusian archives, printed sources, as well Belarusian and Lithuanian press. The first question considered are the circumstances and conditions of Belarusians' entry into the Council, formation of their representation in the Council, and its work during the last weeks of 1918. The case of Lithu-

anian-Belarusian collaboration during the period of early Lithuanian state-building had changed after evacuation of Council and Government to Kaunas during the first days of 1919. Having less impact on the Belarusian ethnic territories, Lithuanian side started to regard Belarusian question more as a factor of foreign policy than its interior affairs. However it was not working actively, Belarusian fraction in the Council still existed, changed its composition in the April of 1919, and together with Ministry of Belarusian Affairs constructed legal representation of Belarusian minority in the country. The author paid attention to the works of representation, positions of its members and their political views on the development of Belarusian-Lithuanian relations.

Įteikta 2013 m. lapkričio 19 d.